

5. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України № 1618–IV в ред. від 04.11.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15> (дата звернення: 21.02.2019).
6. Головченко Л. М. Деякі питання нормативно-правового регулювання організації судово-експертної діяльності в Україні. *Весы Фемиды*. 2000 № 3 (15). С. 25–28.
7. Репешко П. І. Щодо організаційних питань забезпечення незалежності та об'єктивності судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 9. С. 231–238.
8. *Офіційний вісник України*. 2015 р., № 56. Стр. 131. Ст. 1844.
9. *Офіційний вісник України*. 2015 р., № 9. Стр. 91. Ст. 255.
10. *Офіційний вісник України*. 2017 р., № 73. Стр. 24. Ст. 2254.
11. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : наказ МЮУ від 12.12.2011 № 3505/5 в Редакція 15.09.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431–11> (дата звернення: 21.02.2019).
12. *Офіційний вісник України*. 2018 р., № 53. Стр. 29. Ст. 1872.
13. Про проведення судово-медичної експертизи : інструкція МОЗ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0254–9514> (дата звернення: 21.02.2019).
14. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Інструкція. *Офіційний вісник України*. 1998 р., № 46. Стр. 172. Ст. 1715.

УДК 343.98

Сімакова-Єфремян Е. Б., д-р юрид. наук, ст. наук.
співробітник, заступник директора з наукової роботи
Харківського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>,
e-mail: simakova@hniise.gov.ua

ЗМІНИ ДО ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ ТА ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ЗАКОНАМИ

Не потребує додаткових обґрунтувань стале уявлення про систему законодавства України, як форму зовнішнього прояву норм права, засіб їх організації у правові акти. Система законодавства має вертикальну і горизонтальну будову. Її структура виражається в єдності, об'єктивності, визначеності, а також у розподілі законів та підзаконних нормативно-правових актів за галузями та інститутами права [1]. Треба зазначити, що формами права є не лише законодавчі акти та ратифіковані міжнародні договори, але й інші нормативно-правові акти держави (підзаконні акти). При цьому необхідно враховувати, що закони (кодифіковані та базові) мають відповідати вимогам Конституції України та кореспондуватися між собою, а підзаконні нормативно-правові акти – не має протирічити законам.

Розглянемо певну колізію, яка виникла із прийняттям змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (далі – Інструкція). Зміни внесені наказами Міністерства юстиції України № 83/5 від 10.01.2019 [2] (далі – зміни до Інструкції від 10.01.2019) та від 22.02.2019 № 563/5 [3] (далі – зміни до Інструкції від 22.02.2019).

Безумовно, внесенням змін до Інструкції наказом від 10.01.2019 № 83/5 врегульовано багато питань, які мали знайти відображення у даному підзаконному нормативному акті. Це стосується доповнення переліків судових експертиз такими видами (підвидами), як «експертиза техногенних вибухів», змінення найменувань експертиз: «металів і сплавів та виробів з них»; «наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі» (пункт 1.2, підпункт 1.2.1); появою у переліку нових видів: «електротранспортна експертиза»; «експертиза технічного стану ліфтів» (підпункт 1.2.2); доповнення переліку новими видами: «судово-ветеринарна» (підпункт 1.2.10) та «гемологічна» (підпункт 1.2.11) експертизи. Зауважимо, що нові види експертиз внесені за ініціативою Харківського НДІСЕ та пов'язані із потребами судово-експертної практики у вказаних нових видах досліджень.

Крім того, змінами до Інструкції від 10.01.2019 по-новому було врегульовано питання щодо строків проведення судових експертиз, адже ст. 219 КПК України встановлено правило, відповідно до якого загальний строк досудового розслідування не може перевищувати двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Вважаємо, що саме виходячи з встановлених процесуальним

законом розумних строків досудового розслідування (до двох місяців) і було змінено межі строків проведення експертизи – 60 календарних днів – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень. Звертаємо увагу на той факт, що законодавством деяких зарубіжних країн передбачено строки проведення судової експертизи – до одного місяця (Литовська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Молдова, Республіка Казахстан тощо).

Однією із суттєвих змін до Інструкції від 10.01.2019 стала норма п.4.23, відповідно до якої експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Таким чином, незалежно від того, у межах або поза межами судочинства експерт проводить дослідження, документ, який оформлюється в результаті, має назву – висновок експерта. На нашу думку введення зазначеної норми у певних випадках є виправданим з таких причин.

Підзаконний нормативний акт має відповідати вимогам відповідних законів, які за ієрархією мають вищу силу. Зрозуміло, що процесуальне законодавство не поширюється на суспільні відносини поза межами кримінального, цивільного, адміністративного судочинства та розгляду справ про адміністративні правопорушення. Мова йде, наприклад, про суспільні відносини, що виникають сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольним комітетом України, які врегульовані Законом «Про антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659–ХІІ [4]. Відповідно ст. ст. 7, 14, 16, 17 вказаного закону Антимонопольний комітет України та його уповноважені органи (особи) мають повноваження **призначати експертизу та експерта з числа осіб, які володіють необхідними знаннями для надання експертного висновку.**

Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425–ХІІ частиною другою статті 51 встановлює таке правило : «...Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус або посадова особа, які вчиняють нотаріальні дії, вправі залишити цей документ і надіслати його до експертної установи (експерта) **для проведення експертизи**, оплата якої здійснюється в установленому законом порядку.» [5].

Згідно із вимогами статті 43 Закону України «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701–ІV [6] з метою правильного вирішення спору третейський суд має право зобов'язати сторони чи одну із сторін замовити проведення **експертизи** для роз'яснення питань, що потребують спеціальних знань, про що третейський суд виносить відповідну ухвалу. Наслідки невиконання стороною цих вимог визначаються регламентом третейського суду чи третейським судом для вирішення конкретного спору.

Відповідно до статті 20 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404–VIII [7] для з'ясування питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження і потребують спеціальних знань, виконавець виносить **постанову про залучення експерта**. Експерт зобов'язаний надати **письмовий висновок** з питань, що містяться в постанові. Експерт несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем. Норма пункту 4 частини четвертої статті 59 містить найменування документа, що складається експертом – **висновок експерта**.

Цей далеко невичерпний перелік законів, що регулюють порядок залучення саме експерта для проведення експертизи поза межами судочинства, пояснює внесення змін до Інструкції від 10.01.2019. Вказані зміни відповідають вимогам згадуваних вище законів та цілком зрозуміло пояснюють встановлене пунктом 4.23 правило про те, що експертні дослідження (*поза межами судочинства – уточнення автора*) виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз.

Крім того, зміни до Інструкції від 10.01.2019 певним чином унормовували механізм реалізації викладених у новій редакції норм ЦПК, ГПК, КАС України щодо права залучення експерта самостійно учасником справи. Адже, з одного боку, законом таке право надане саме учаснику справи, однак до подання позову, особа ще не набула статусу учасника справи, а тому й не може додати в обґрунтування позову таке джерело доказів, як висновок експерта, та вимушена звертатися поза межами судочинства за висновком експертного дослідження, який не є джерелом доказів у справі.

Таким чином, змінами до Інструкції від 10.01.2019 питання проведення експертного дослідження поза межами судочинства за правилами проведення та оформлення висновку експерта у межах судочинства дозволяло реалізувати права учасників суспільних відносин, що виникають сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольним комітетом України, вчинення нотаріальних дій, вирішення спорів третейським судом тощо.

Однак 22.02.2019 наказом Міністерства юстиції України № 563/5 до Інструкції знову вносяться зміни, якими повертаються правила виконання та оформлення результатів експертного дослідження поза межами судочинства, а саме, п. 4.23 викладається в такій редакції : «Експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Хід і результати таких досліджень викладаються у висновку експертного дослідження.

Висновок експертного дослідження складається за структурою і змістом висновку експерта, за такими винятками:

- у вступній частині висновку зазначається, хто і коли звернувся до установи чи безпосередньо до експерта із замовленням про проведення дослідження;
- опускається запис, який стосується відповідальності особи, що проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку».

Вважаємо, що повернення до старих норм Інструкції протирічить наведеним вище нормам законів та не кращим чином позначається на реалізації прав громадянина в отриманні ним саме висновку експерта у передбачених наведеними вище законами випадках. Адже, як свідчить практика, «висновки експертного дослідження» не приймаються як джерела доказів уповноваженими особами (органами), оскільки законодавством з наведених вище ситуацій передбачено проведення саме експертиз та складання за їх результатами «висновку експерта». Не треба побоюватися й «відміненого» змінами до Інструкції від 22.02.2019 запису щодо обізнаності експерта про юридичну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку та відмови від виконання покладених на експерта обов'язків, адже отримуючи кваліфікацію судового експерта, будь-яка обізнана особа складає присягу такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості» та підписує розписку про ознайомлення з правами та обов'язками. Підписаний текст присяги, розписка про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок приєднуються до особової справи.

Список використаних джерел:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 812.
2. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 № 53/5 наказом від 10.01.2019 № 83/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-19#n2> (дата звернення: 28.02.2019).
3. Про затвердження змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. URL : <http://www.document.ua/pro-zatverdzhennja-zmin-do-instrukciyi-pro-priznachennja-ta-doc374554.html> (дата звернення: 22.02.2019).
4. Про Антимонопольний комітет України : закон України від 26.11.1993 № 3659–XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (дата звернення: 22.02.2019).
5. Про нотаріат : закон України від 02.09.1993 № 3425–XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 22.02.2019).
6. Про третейські суди : закон України від 11.05.2004 № 1701–IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 22.02.2019).
7. Про виконавче провадження : закон України від 02.06.2016 № 1404–VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 22.02.2019).